

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1929.

Första kammaren.

Nr 23.

Tisdagen den 23 april.

Kammaren sammanträdde kl. 3.30 e. m.

Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet **Bismark**, som tillkännagivit, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Lindhagens interpellation angående ny lagstiftning om zonexpropriation, erhöll ordet och yttrade: Herr Lindhagen har erhållit kammarens tillstånd att få till mig framställa spörsmål,

Ang. ny lagstiftning om zonexpropriation.

dels huruvida hos regeringen kunde påräknas intresse för statsmaktens medverkan till en skyndsam omdaning av stadsplanerna för landets huvudstad, i den mån detta påkallades av trafikväsendets revolutionering och en nyare tids krav på ljus och luft även i gamla trångbyggda stadsdelar,

dels ock huruvida i sådant avseende kunde bland annat emotses ett gynnsamt upptagande av en av Stockholms stadsfullmäktige till regeringen avlåten framställning om genomförande snarast möjligt och helst redan vid innevarande riksdag av en provisorisk lagstiftning om s. k. zonexpropriation.

Nu gällande bestämmelser om stadsplan och tomtindelning hava tillkommit genom lagen den 31 augusti 1907, vilken lag sedermera utan egentliga sakliga ändringar inordnades såsom 1 kap. i lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad.

Emellertid uppstod snart fråga om en genomgripande revision av stadsplanlagstiftningen. Genom beslut den 15 december 1916 uppdrog Kungl. Maj:t åt särskilda kommitterade (1916 års stadsplanlagskommitté) att verkställa revision av gällande bestämmelser angående stadsplan och tomtindelning. Kommitténs betänkande, som avgavs den 15 december 1920, innefattade bland annat förslag till ny och väsentligt utvidgad stadsplanlag.

Sedan stadsplanlagskommitténs förslag varit föremål för yttranden av ett stort antal statliga och kommunala myndigheter ävensom av vissa, på området sakkunniga enskilda sammanslutningar, anmodade chefen för justitiedepartementet den 11 februari 1925, enligt dessförinnan erhållet nådigt bemyndigande, tre sakkunniga att biträda med ärendets fortsatta beredning inom departementet. I samma ordning tillkallades sedermera ytterligare tre sakkunniga.

De sålunda anmodade sakkunniga avgåvo den 27 februari 1928 betänkande med förslag till stadsbyggnadslag och författningar, som därmed hava samband. Yttranden över betänkandet ha infordrats från ett stort antal myndigheter och andra. I det övervägande flertalet av inkomna yttranden har gjorts gällande, att förslaget först efter en genomgripande omarbetning bör kunna läggas till grund för lagstiftning i ämnet.

Med stöd av nådigt bemyndigande har jag sedermera den 3 januari 1929 tillkallat sakkunnig person att inom justitiedepartementet biträda vid frågans fortsatta behandling.

Till denne sakkunnige har jämväl överlämnats den av herr Lindhagen omfördälda framställningen från Stockholms stad, utmynnande i en hemställan om

Första kammarens protokoll 1929. Nr 23.

Ang. ny
lagstiftning
om zonexpro-
priation.
(Forts.)

framläggande för 1929 års riksdag av förslag till provisorisk lagstiftning om s. k. ekonomisk zonexpropriation.

Såsom zonexpropriation i vidsträckt mening torde få anses expropriation av mark utöver den, som erfordras för vinnande av det primära ändamålet, i och för överförandet i det allmännas ägo av närgränsande områden. Zonexpropriation lär i första hand lämpa sig för framdragande av nya gatutrafikleder eller vidgande av redan befintliga, men kan givetvis vara av stor betydelse jämväl i fråga om trafikleder i allmänhet m. m. Genom dylik zonexpropriation beredes samhället tillfälle att i samband med själva trafikledens utbyggande ordna randområdena. Samhället får därigenom möjlighet att genom försäljning av marken eller annorledes tillgodogöra sig den markvärdestegring, som man i regel har att räkna med i den omedelbara närheten av den utförda anläggningen, och alltså få en del av kostnaderna för densamma betäckta. Men även andra ändamål än rent ekonomiska, såsom sociala och tekniska, kunna tillgodoses genom en zonexpropriation.

Vår gällande lagstiftning torde ej vara helt främmande för en zonexpropriation, såvitt nämligen avses tillgodoseende av hygieniska och andra sociala syften (se 1 kap. 16 § i lagen om fastighetsbildning i stad). Däremot torde den svenska rätten ej hittills hava företett exempel på en zonexpropriation med huvudsakligen finansiellt ändamål. Majoriteten bland de sakkunniga, som avgivit förslaget till stadsbyggnadslag, synes ock hava dragit sig för att föreslå införande av ett dylikt institut och har i stället föreslagit vissa andra åtgärder i syfte att för samhällena underlätta genomförandet av dyrbarare regleringsföretag. I en vid betänkandet fogad reservation påyrkas emellertid införande av en rent finansiell zonexpropriation. Åtskilliga av de myndigheter, som yttrat sig över de sakkunnigas förslag till stadsbyggnadslag, hava ock ansett, att rättighet bör beredas stad och därmed likställt samhälle att i vissa fall genom sådan zonexpropriation förvärva mark. Även i vissa främmande länder har man tillgripit sådan zonexpropriation såsom ett medel i reglerings- och saneringssyfte.

Den största uppmärksamhet synes därför böra ägnas åt denna icke minst för reglering av huvudstadens stadsplaner betydelsefulla fråga, och den kommer givetvis att bli föremål för noggrant övervägande vid den fortsatta revisionen av stadsplanlagstiftningen. Då emellertid frågan äger nära sammanhang med och delvis beror av andra spörsmål, vilka vänta på sin lösning genom den blivande stadsplanlagstiftningen, synes en utbrytning av denna fråga till särskild lagstiftning svårligen kunna äga rum. Med hänsyn till såväl vikten av de av interpellanten framlagda spörsmål som betydelsen av en snar revision av stadsplanlagstiftningen i övrigt är det min avsikt att på allt sätt påskynda det igångsatta utredningsarbetet.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag ber att få tacka justitieministern för det mjukt hållna, sympatiska svaret.

Jag vill nu begagna tillfället att ytterligare understryka de ofantliga svårigheter, som erbjuda sig i vår tid för en stor stad som huvudstaden och andra storstäder att kunna följa med tidens utveckling i fråga om trafikförhållandena och dess andra anspråk på ljus och luft i bebyggelsen, ifall man inte så snart som möjligt kan få en sådan lagstiftning, som här är i fråga, till stånd. Denna utveckling möter nämligen nu så gott som oöverstigliga ekonomiska svårigheter på grund av de oerhörda jordvärdestegringar, som äga rum överallt, och som den enskilde har rätt att utan vidare tillgodogöra sig. Vi ha dagligen bekymmer inom Stockholms stad angående hur den stora stadsplanen bör läggas, då man icke kan beräkna, vilka utvägar som kunna erbjudas genom en zonexpropriation eller genom avslag på en sådan expropriation eller genom

fördröjande av en sådan expropriation. Senast härom dagen var det i fastighetsnämnden fråga om, huruvida man skulle vara tvungen att köpa in en stor fastighet för eventuellt framdragande av Sveavägen till Gustav Adolfstorg. Denna fråga förefaller vara nästan olöslig, om man icke har någon zonexpropriation att tillita, men man får ju reda sig så gott man kan och gissa sig fram. Det hela slutar emellertid med, att man i brist på en dylik lagstiftning eller säkra utsikter att en gång få den, måste försumma framtidens krav och nutidens uppgifter att tillgodose desamma.

Med zonexpropriation förstås, enligt justitieministern, att den skulle avse främst att bereda tillfälle att »i samband med själva trafikledens utbyggande ordna randområdena». Jag är inte säker på, vad justitieministern menar; om han menar utområden av staden eller de delar av staden, som gränsa till den nya trafikleden.

En zonexpropriationslag, sådan som här åsyftas, är genomförd sedan länge i Paris, där den har möjliggjort de stora boulevardernas framdragande, och även i Tyskland och andra länder. När man genom en gammal tätbebyggd stadsdel måste draga fram en trafikled — jag antar exempelvis att trafikleden skall bibehålla en liten gatas ena husrader, men däremot gå in på de mitt emot liggande kvarteren — så innebär en tillämpning av en dylik zonexpropriation två ting. För det första innebär zonexpropriationen, att det allmänna skall få köpa hela tomterna på den sidan av gatan, där gatan skall utvidgas, sålunda även de delar av tomterna, som icke ingå i själva gatan, och eventuellt också andra tomter, som äro närbelägna och som erfordras för ett rationellt bebyggande invid den nya gatan. Det skall ske efter det pris, som då gäller utan hänsyn till prisstegringen genom gaturegleringen. Staden skall alltså kunna tillgodose sig den ofantliga jordvärdestegringen på den kvarvarande tomtmarken, som beredes genom den stora gatans framdragande, och varigenom man sålunda får ett tillfälle att bestrida stadens stora kostnader åtminstone till en avsevärd del.

På samma gång och för det andra innebär expropriationen, att de enskilda byggnader, som ligga på andra sidan av gatan, där sålunda gamla gatulinjen skall bibehållas, också få en betydande jordvärdestegring genom att den breda gatan lägges ut framför deras hus, och denna jordvärdestegring skall också staden äga rätt att uttaga av dessa privata fastigheter, antingen i dess helhet eller till en viss procent, som bestämmes i själva lagstiftningen.

På detta sätt är en zonexpropriation avsedd att ordnas och möjliggöras. Nu är det ju tacknämligt att åtskilliga myndigheter uttryckligen förordat denna reform, men jag skall be att få erinra justitieministern om en sak, som väckt en del bekymmer, för att icke säga förargelse inom Stockholms stads förvaltning. Man har nämligen sett, att vederbörande, som skola utreda de nya lagarna om stadsplanelagstiftningen, ibland räkna ihop, hur många utlåtanden som ha inkommit och redogöra för vad de olika utlåtandena innehålla samt ställa dessa resultat siffermässigt emot varandra. Befinnes då exempelvis en majoritet från landsbygden och småstäder avstyrka en zonexpropriation för storstäderna, förklara de, att majoriteten uttalat sig emot en sådan lagstiftning. Men den omständigheten, att en del kommuner, som icke behöva en dylik lag, endast säga nej, kan icke få inverka på avgörandet. Utan man måste väl taga hänsyn till de orter, där det verkliga behovet föreligger. En sådan statistiks utnyttjande på detta sätt för att stjälpas ett berättigat krav, måste vi be att få taga avstånd ifrån.

Nu har det utlovats, att den största uppmärksamhet skall ägnas även denna fråga. Och en sakkunnig, en enda sakkunnig, är tillsatt, säger justitieministern, för att överväga de inkomna utlåtandena över hela stadsplanelagsförslaget. Jag ber därtill att få säga, att övervägandet i denna sak består i själ-

Ang. ny
lagstiftning
om zoneexpro-
priation.
(Forts.)

va verket av en viljeyttring. Ty här beror det på, vilken social uppfattning man har, och den går på vissa håll så långt, att äganderätten alltså går före allting annat — före nutiden, före framtiden och före alla andra människors berättigade krav. I den mån en sådan betänksamhet gör sig gällande — och den största faran i denna riktning föreligger, när jurister ensamma få hand om en utredning — vet man inte vart det slutligen bär hän. Nu har det emellertid här i huvudstaden visat sig, att alla partier äro ense om, att huvudstaden behöver ovillkorligen en rationell zonexpropriation. Ingen opposition har förnummits, och det är väl också en verifikation på den stora nödvändigheten ur allmän synpunkt av lagstiftningen. Äganderätten kränkes för öfrigt inte, ty fastighetsägarna få full ersättning i det nutida värdet, och ofta brukar man plocka till dem också en viss procent av jordvärdestegringen.

Det framhålles också, att en utbrytning av denna fråga ur den övriga lagstiftningen svårligen kan äga rum. Ja, det beror på, hur mycket man längtar efter en reform. Under ett krigstillstånd, då det gäller att handla under inflytande av tvingande nödvändigheter, är det märkvärdigt, huru de allra största svårigheter genast kunna övervinnas. Det är givet, vilket framgår om man läser t. ex. den franska lagen, att det icke kan erbjuda några oöverkomliga svårigheter att provisoriskt genomföra en dylik lag för våra större städer, med de modifikationer, som möjligen kunna anses vara lämpliga för att sedan sammanbinda den med den blivande lagstiftningen. Men några omöjligheter finnas inte, utom de rent juridiska omöjligheterna — de vanliga synpunkterna, som jurister lätt lägga på sådana här sammanhang, när vi icke med vårt hjärta eller vårt intresse äro sammanlänkade med lagens ändamål.

Därför skulle jag även vilja be, att justitieministern med sin mänskliga syn på saken ville delta i utredningen och icke låta olika »sakkunniga» utslutande vara auktoriteter, när det gäller denna frågas avgörande.

Det har också lovats, att utredningsarbetet skall påskyndas. Det hade ju varit hugnesamt att få veta, när man kan få vänta ett förslag. Ett sådant har nämligen utlovats ett par gånger förut till olika tidpunkter, men löften ha icke kunnat uppfyllas. Det är möjligt, att justitieministern anser, att det icke är värt att fortsätta med att ge bestämda löften, och därför uttrycker han sig så allmänt. Och då är det ju riktigt handlat av honom. Men å andra sidan innebär detta också ett ganska stort bekymmer, ty det visar, att det hela ännu ligger, vad man kallar, i vida fältet. Och vi behöva denna del av lagstiftningen genast!

Det är ock i insikt om det där vida fältet, som vi från stadsfullmäktige enhälligt begärt och nu även genom mig i riksdagen interPELLERAT om att få en omedelbar provisorisk lagstiftning på detta område, och kanske herr justitieministern då ville benäget ånyo överväga denna angelägenhet.

Ang.
ny bevis-
ningslag.

Ordet lämnades härefter ånyo till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet **Bismark**, som förklarar sig ämna vid detta sammanträde besvara även herr Lindhagens interpellation angående ny bevisningslag och nu anförde: Herr talman! Med kammarens begivande har herr Lindhagen till mig framställt följande spörsmål:

Kan det emotses benägenhet från regeringens sida att, utan avvaktan å en blivande rättegångsreform, snarast möjligt för riksdagen framlägga förslag till en ny bevisningslag?

Såsom interpellanten erinrat har frågan om reform av bevisningslagstiftningen upprepade gånger varit föremål för behandling i riksdagen. Vid tre skilda tillfällen, 1893, 1897 och 1902, hava av Kungl. Maj:t framlagts propositioner i ämnet, men blevo dessa av riksdagen avslagna. På grund av

inom riksdagen väckta motioner har frågan varit under behandling vid riksdagarna 1894, 1903, 1905, 1907, 1908, 1915 och senast 1928. Den opposition, den ifrågasatta lagstiftningen tidigare rönt inom riksdagen, hade avseende närmast på den fria bevisprövningen. Framför allt inom andra kammarens lantmannakretsar mötte denna tanke på 1890-talet och början av 1900-talet motstånd och man ansåg där den fria bevisprövningen böra kompenseras med en förstärkning i nämndens ställning. Eljest torde i stort sett enighet ha rått om huvudgrunderna för den ifrågasatta lagstiftningen. Sålunda skulle vittnesjäven begränsas, editionsplikt i fråga om skriftliga handlingar i viss omfattning lagfästas, sakkunnigbeviset underkastas viss närmare rättslig reglering, domstol tilläggas befogenhet att utdöma skäligt skadestånd i fall, där fullständig utredning om skadans omfattning ej förebragts. I avseende å partseden var avsett, att värjemålseden skulle bibehållas i tvistemål och mindre brottmål samt att i tvistemål skulle subsidiärt införas en normerad fyllnadsed.

Även processkommissionens förslag upptar den fria bevisprövningens princip, men går i vissa avseenden längre än förenämnda partiella reformförslag. Sålunda tänker sig kommissionen, att vittnesjäven skulle borttagas. Ingen som kan lämna upplysning om sakhöllandet, skall vara utsluten från att höras inför rätten. Vissa närmare anhöriga till part skola dock icke mot sitt bestridande kunna avfordras vittnesmål. Vad angår partseden skall den enligt kommissionens förslag helt avskaffas i brottmål och i tvistemål ersättas med ett fritt förhör med part under straffansvar. Det må anmärkas, att processkommissionen ifrågasatt en stärkning i nämndens ställning därhän, att om fyra av de fem ledamöter, som enligt förslaget skola utgöra fullsutten nämnd, äro av samstämmig, från ordföranden avvikande mening, denna blir gällande.

Den vid fjolårets riksdag av interpellanten väckta motionen utmynnade i ett yrkande, i vilket även jag instämde, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t, utan avvaktan å en blivande allmän rättegångsreform, måtte snarast möjligt för riksdagen framlägga förslag till en ny bevisningslag. Första lagutskottet avstyrkte emellertid motionen under hänvisning till att arbetet å en fullständig ombildning av rättegångsväsendet fortskridit så långt, att lagrådets yttrande över processkommissionens betänkande inom kort vore att förvänta, varjämte de sakkunniga för processreformens ekonomiska förberedande även syntes inom en nära framtid komma att avsluta sitt arbete. Vid sådant förhållande, yttrade utskottet vidare, torde kunna antagas, att Kungl. Maj:t redan 1929 komme att lämna riksdagen tillfälle att fatta beslut om reformarbetets fullföljande, därvid helt visst komme att stå i förgrunden frågan, huruvida rättegångsreformen borde genomföras i ett sammanhang eller styckvis och i senare fallet, vilka delar av rättegångsväsendet, som vore av beskaffenhet att lämpa sig för partiella reformer. Om de partiella reformernas väg ansåges böra beträdas, syntes kunna tagas för givet, att en av de första frågor, som gjordes till föremål för undersökning, blev bevisningen. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Sedermera har lagrådet den 3 juli 1928 avgivit utlåtande över processkommissionens förslag, och de sakkunniga för processreformens ekonomiska förberedande hava den 29 augusti 1928 inkommit med betänkande i de till dem hänskjutna frågorna. Samtliga över sistnämnda betänkande infordrade utlåtanden hava ännu ej avgivits. Ej heller har en igångsatt utredning angående magistratsförvaltningens framtida ordnande hunnit slutföras.

Frågan om lämpligaste sättet att vidare fullfölja arbetet på den ifrågasatta processreformen har varit föremål för ingående överväganden från min sida, men jag har, bland annat med hänsyn till ärendets omfattning, dock

Ang.
ny bevis-
ningslag.
(Forts.)

ännu icke hunnit taga ståndpunkt i saken. För egen del är jag alltjämt övertygad om önskvärdheten av bevisningslagstiftningens snara reformering. Ett initiativ från min sida i sådant syfte, innan frågan om reformarbetets allmänna planläggning och fullföljande blivit riksdagen underställd, vågar jag dock icke ställa i utsikt.

Herr Lindhagen: Även detta svar från justitieministern är avfattat på sådant sätt, att man måste säga sig, att från hans ståndpunkt har han kanske svåriligen kunnat svara annorlunda än som nu skett.

Emellertid måste betonas, att det är önskligt, såsom ock justitieministern förklarade, att denna reform, om det överhuvud taget skall företagas partiella reformer, tages i första hand, och att den kommer så snart som möjligt. Nu innefattar emellertid interpellationssvaret tillika den bestämda erinran, att något initiativ icke kan tagas av justitieministern, innan frågan om reformarbetets allmänna planläggning och fullföljande blivit riksdagen underställd. Det är en större trygghet naturligtvis för ett regeringsförslag, om en partiell reform i ett sådant avseende som detta samtidigt föreligger på riksdagens bord, när idéprogrammet en gång skall underställas riksdagen. Detta beror emellertid allenast på tekniskt parlamentariska skäl, som man i vår tid i den parlamentariska krisens tidevarv må kunna respektera. Men i sig själv finns det, synes mig, icke ringaste anledning att ej omsider ögonblickligen bereda svenska folket den stora fördelen att få bättre bevisningsmedel lagda i domstolens hand, för att främja det materiellt rätta och tvinga fram sanningen. Det är en av de största olyckor, man kan tänka sig från rättsskipningens synpunkt, att en lag i detta syfte fått vänta ända från slutet av 1800-talet, då den redan ansågs nödvändig, och tills nu, och fortfarande svävar statsmakten på målet, hur den egentligen skall göra.

Jag kommer såväl i håg de gamla striderna i andra kammaren. Det gällde där — och det säger också justitieministern i sitt svar — införandet av en ny bevisprövning, och då fingo andra kammarens lantmannarepresentanter, som voro i majoritet på den tiden, för sig, att det var en sådan äventyrlig makt, som därmed lades i domarens hand. För att få en kontroll över att denna makt inte missbrukades, skulle nämnden få en större befogenhet att ingripa mot domaren genom att få en bråkdel — ty det nöjde man sig redan då med — av möjlighet att överrösta domaren. Att för icke rättslärdade ledamöter av rätten, såsom nämndemännen ju äro, överrösta domaren i en rättsfråga, blir väl alltid någonting, som inträffar endast i mycket sällsynta undantagsfall, och det har också visat sig vara förhållandet. När man nu har denna bestämmelse, att nämnden, som skall bestå av minst sju ledamöter, kan om den är enhällig överrösta domaren, tror jag ingalunda, att det i praktiken blir någon skillnad om man stadgar, som processkommissionsförslaget gjort, att nämnden skall bestå av fem ledamöter, men att den icke behöver vara enhällig, ty om fyra rösta emot domaren blir deras votum avgörande. Att i en nämnd av fem personer uppbringa fyra, som överrösta domaren, kommer säkerligen att bli undantagsfall i lika hög grad som med den nu gällande ordningen. Men det är ju ett sätt att smeka landsbygdens föreställningar, och då kan man kanske få dem att gå i fällan, så att om de få detta, som icke är någonting, så taga de också det hela med dess vanskligheter och förbiseende av kraven på en demokratisk rättegångsreform.

Nu vill jag också säga, och det är något jag har att anmärka mot svaret, att det icke betonar, att den fria bevisprövningen faktiskt är genomförd i praktiken. Det är i själva verket icke alls fråga om, att domarna icke döma fritt efter omständigheterna i målet. Detta system ha domarna begagnat sig av mycket lång tid suveränt. Jag vet det av egen erfarenhet. Jag har föredragit svåra brottmål i högsta domstolen, där domstolen enligt min mening

gått alldeles för långt, och bara på hopplockandet av en del indicier dömt personer till gruvliga straff, utan att något erkännande förelegat och utan två vittnen, som det heter, vilket är fullt bevis — alltså bara på grund av småplock, som man lagt ihop. Detta system har varit genomfört i praktiken, och när det är genomfört är det så mycket äventyrligare att en dylik praxis står kvar — om det nu överhuvud taget är någon äventyrlighet — utan att domstolen får större medel för att utnyttja den fria bevisprövningen och icke endast är hänvisad till de bevismedel, som nu stå till buds.

Denna fråga uppkom på det sättet, att Karl Staaff såsom advokat väckte upp den betänksamma andra kammaren. Han hänvände sig direkt till lantmännen och dessa tyckte, att det låg något i hans argument, och sedan propsade de emot oupphörligt, så att kammare stod mot kammare. Första kammaren tog nämligen alltid denna lagstiftning, andra kammarens majoritet däremot avslog den. Så skedde ända till år 1915, då jag ånyo väckte en motion för att få saken fram. Jag hade då också tillfälle att sitta som ordförande i lagutskottet, och hela utskottet blev då enigt om — även andrakammarsidan — att uppge andra kammarens gamla ståndpunkt. Och när ärendet sedan kom till andra kammaren uppgav även herr Staaff sin ståndpunkt, och ingen opponerade sig vidare. Då tänkte jag, att nu är det där lilla spegelfäket ur världen, och realiteten kan föra sin suveräna talan. Men nu är ju processkommissionen oviss om, var den har majoriteterna i kamrarna, och den har åter igen börjat smeka med den där lilla finessen, att fyra ledamöter av fem skola kunna överrösta domaren, någonting fullkomligt meningslöst, enligt min mening — ett spegelfäke och ingenting annat. Men, såsom det nästan ser ut, har processkommissionen för ändamålet underlåtit att i sitt betänkande ens omnämna omslaget år 1915 i andra kammaren. Detta är i varje fall synnerligen anmärkningsvärt.

Vidare innehåller interpellationssvaret en begriplig försiktighet från justitieministerns sida. Det har hittills lovats, att det eller det året kommer principbetänkandet — i år skulle det äntligen komma, men det har inte kommit, och av dagens interpellationssvar kan man också sluta, att det alls inte är sagt, att det kommer nästa år. Och vem vet, om det kommer ens året därpå — och det undrar jag för övrigt inte på, så svår som denna fråga är.

En gammal rättegångsordning, som vi haft under århundraden, skall fullständigt omstöpas på detta sätt, efter utländska mönster delvis. Det är en sak, där man måste betänka sig, och därför innefatta också alla utlåtanden om detta förslag ett hav av skiljaktigheter och olika meningar, som gå åt alla möjliga håll och kanter. Det är inte så gott att sitta som justitieminister och finna någon fast klippa i all denna böljegång, då han naturligtvis inte heller helt och hållet kan lägga fram sin egen mening utan får kryssa sig fram — givetvis med ledning av sin egen uppfattning, men ändå kryssa sig fram ibland alla bränningarna.

Men om det nu är så, att man icke får principbetänkandet till nästa år och kanske inte heller året därpå, och ho vet när, blir resultatet att vi få fortfara att vänta på en bevislag. Det är detta som jag för min del finner ganska bekymmersamt, och — jag måste tillägga det — också obehövt.

Nu säges, att processkommissionen gått något längre än de föregående utkastet till bevisningslag i två avseenden, dels har den nämligen borttagit vittnesjäven helt och hållet, och vidare har den reformerat partseden på ett radikalt sätt. Ja, men det hindrar ju inte denna åtgärd nu, ty den inverkar inte på domstolens organisation, och allt som har samband med den. Det är ju tvärtom en sak, som intimt sammanhänger, såvitt jag kan förstå, med bevisningslagen och som också kan framläggas nu. Men jag skall för min del be att få säga, att man kan vara betänksam mot att allt för mycket gå fram i den motsatta riktningen. Vi skola icke tro, att 1734 års lag var valhänt och icke förstod sin sak. Det

Ang.
ny bevis-
ningslag.
(Forts.)

ligger en oerhört fin och kunglig princip, om jag så får uttrycka mig, i dess akt-samhet emot alla opartiska element och i dess medkänsla med dem, som stå de stridande intressena nära, så att folk icke skola tvingas fram med hot om straff för att vittna emot dem, vilka de egentligen i sitt hjärta vilja skydda, varigenom man även lätteligen ger upphov till mened. Men å andra sidan tar vårt nutida liv med dess mekanisering icke så mycket hänsyn till samhällsmedborgarna; de äro nummer, och släktingarna få väl då också vara nummer likaväl som andra och sålunda piskas fram. Att emellertid vittnesjäven gå för långt för våra nuvarande behov enligt 1734 års lag är jag enig med processkommissionen om, men om man därför nödvändigt efter utländska förebilder skall rusa i väg åt motsatta hållet, kan man verkligen ställa sig betänksam emot. Men om en dylik reform är lämplig, bör även den i varje fall utan svårighet kunna lösas oberoende av rättegångsreformen i övrigt och i samband med bevisningslagens framläggande.

Man skulle också kunna gå fram på den linjen, i fall man hyser betänksamhet i detta stycke, att antaga en lag i huvudsaklig enlighet med de gamla förslagen, något omgestaltade kanske, och låta de frågor, som ytterligare återstå, vila tills den slutliga lagstiftningen kommer. Det finns inte det ringaste hinder och inga olägenheter för rättsskipningen, att man då ytterligare tager bort vittnesjäven och reformerar partseden, alldeles oavsett, att man antagit en bevisningslag, som icke sträckt sig så långt, några år förut.

Här ha vi exempelvis i jordfrågan antagit en s. k. ensittarlag och ändrat den flera gånger med ett å två års mellanrum, och det har gått bra för sig. Det var kanske ett överord, men förre justitieministern Thyren sade mig förra året efter en interpellationsdebatt, som då ägde rum här, att han till i år ämnade framlägga bevisningslagen separat, såsom en provisorisk lag. Om han sedan kunnat hålla detta löfte eller icke, vet jag ej — det är ju möjligt att han inte kunnat hålla det. Under sådana förhållanden kan det ju sägas vara klokt av den nuvarande justitieministern att icke göra förhastade utfästelser, utan uttrycka sig så försiktigt, som han har gjort. Men jag har velat uttala ett bekymmer i alla fall över hans slutord: »Ett initiativ från min sida i sådant syfte, innan frågan om reformarbetets allmänna planläggning och fullföljande blivit riksdagen underställd, vågar jag dock icke ställa i utsikt.» Därmed är också bevisningslagens framläggande ställd i vida fältet.

Emellertid tackar jag för det vänliga svar som jag fått.

Herr Schlyter: Herr talman! Det blev förra året ingen diskussion, när första lagutskottets betänkande med anledning av herr Lindhagens då föreliggande motion föredrogs, på grund av att herr Lindhagen vid det tillfället var sjuk. Då jag å ena sidan hade undertecknat motionen och å andra sidan var med om lagutskottets avstyrkande utlåtande, anser jag mig icke kunna underlåta att, när nu diskussionen i stället kommer i år, säga ett par ord i frågan.

Herr Lindhagens interpellation upprullar hela den stora frågan, huruvida processreformen skall genomföras genom partiella förbättringar av vårt rättegångsväsen, eller om vi skola räkna med en enhetlig, allmän rättegångsreform. Processkommissionen har som bekant haft i uppdrag att utarbeta förslag till en allmän rättegångsreform och har också framlagt ett sådant förslag. Motståndarna till detta förslag ha allmänt erkänt vissa brister i det bestående rättegångsväsendet men sökt bot för dessa brister genom yrkanden på partiella reformer.

Den föregående regeringen inlade en stor förtjänst om processreformens främjande genom att, sedan utlåtandena inkommit över processkommissionens

förslag, remittera hela detta stora ärende till lagrådet för dess granskning. Då nu förra året herr Lindhagens motion prövades av lagutskottet, låg frågan om rättegångsreformen just hos lagrådet. När det då i utskottet framställdes starka betänkligheter mot att riksdagen, en kort tid innan lagrådets utlåtande kunde förväntas, skulle taga ståndpunkt i en så viktig och svår fråga som den, huruvida den betydande del av rättegångsreformen, som bevisningslagen utgör, kunde genomföras partiellt, så kunde icke gärna, herr talman, de ledamöter av utskottet, som motionerat i saken och alltså ansågo att detta lät sig göra, gent emot dessa betänkligheter driva en mening, som man vet har så litet gehör i riksdagen, nämligen den att, medan en viss fråga är under utredning, kräva ett ståndpunktstagande från riksdagens sida.

Innan jag med ett par ord nu går in på hur lagrådet, vars utlåtande avgavs i juli 1928, ställde sig till denna sak, skall jag be att få förutskicka ett yttrande i en av en stadsdomare utgiven broschyr, som vunnit rätt stor spridning. Författaren inleder broschyren med dessa ord: »Processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning har, såsom känt, varit utsatt för en synnerligen omild fast tillika rättvis kritik från snart sagt alla de i eminent grad sakkunniga myndigheter, institutioner, och korporationer, som haft tillfälle att yttra sig däröver» — och bland dessa i eminent grad sakkunniga myndigheter, som »skarpt nagelfarit betänkandet samt underkänt det samma, helt eller delvis, i synnerligen väsentliga stycken», nämnes främst lagrådet. Det kan icke skada, herr talman, att det blir litet allmänare känt än det är för närvarande, hur lagrådet i själva verket har ställt sig till frågan om en processreform, och att därigenom vederhäftigheten av den från vissa stadsdomarhåll drivna agitationen mot processreformen något belyses.

På sid. 6 i lagrådets utlåtande upptager lagrådet till övervägande frågan, huruvida processreformen bör genomföras successivt genom partiella reformer eller man bör inrikta sig på en allmän processreform. Lagrådet talar om en sammanblandning av två spörsmål och yttrar: »Den ena frågan gäller huruvida vår nuvarande rättsskipning är behäftad med så allvarsamma brister och huruvida dessa stå i ett så vittutgrenat sammanhang, att reformarbetet måste från början inriktas på en grundlig omdaning av förfarande och organisation såsom slutmål, eller om man kan äga grundad förhoppning att åstadkomma en tillfredsställande förbättring genom att ingripa på ett antal enskilda punkter, t. ex. genom lämplig arbetsfördelning å domkretsarnas arbetspersonal, genomförande av den fria bevisprövningens grundsats, ökat bruk av parter personliga inkallande, förenkling i protokollsföringen, offentlighet i överrettsförhandlingen o. s. v.» Det andra spörsmålet gäller, huruvida en allmän reform »kan och bör genomföras i ett slag, eller det är nödvändigt eller dock lämpligt att förmedla övergången sålunda, att å ena sidan vissa förberedande anordningar tillskapas och träda i funktion i god tid, innan den nya regimen i sina huvuddelar begynner tillämpas, och å andra sidan den planerade nyregleringen, vad vissa partier beträffar, får helt eller delvis anstå någon tid efter det denna nya regim i princip genomförts.»

Alltså framhåller lagrådet här, att man kan gå fram med partiella reformer efter två linjer, antingen så att man godtager den nuvarande rättegångsordningen såsom i stort sett möjlig att reformera genom partiella förbättringar, eller så att man inriktar sig på en allmän reform men förbereder densamma genom vissa redan för en lösning mogna partiella reformer. Lagrådet sammanfattar sin egen mening härom sålunda: »Vad principfrågan om reformplanens omfattning angår, har enligt lagrådets mening den hittills förekomna utredningen bekräftat riktigheten av processkommissionens åsikt, att det är nödvändigt att gripa sig an med en allmän rättegångsreform, och att försök att genom upplappning och modernisering i enskilda delar råda bot för befintliga

Ang.
ny bevis-
ningslag.
(Forts.)

missförhållanden ovillkorligen äro dömda att väsentligen misslyckas och endast kunna förhåla det angelägna verket.»

Härefter redogör lagrådet i sitt utlåtande för de allvarsamma bristerna i vårt bestående rättegångsväsen. Jag skall icke stanna vid dem utan blott nämna, hur lagrådet sammanfattar sin prövning. På sid. 12 i utlåtandet yttrar lagrådet: »Hur starka medel, som äro nödvändiga för att råda tillfredsställande bot för dessa brister, därom hava visserligen meningarna visat sig vara i många delar rätt skiftande. Men i detta sammanhang är det av långt större intresse att utmärka i vilken utsträckning det råder allmän eller i allt fall vitt utbredd enighet. Med kommissionen instämma alla eller de flesta yttranden däri, att man måste eftersträva koncentration i förfarandet, återgå till muntlighet i sakframställningen och andra parternas anföranden samt införa fri bevisföring med avhörande av parter under ansvar, att protokollsväsendet måste grundligt reformeras, och att muntlig förhandling i hovrätt skall göras till ett processinstitut av verklig praktisk betydelse. Men det är vidare allmänt erkänt, att själva den centrala punkten i detta program, till vilken alla de övriga stå i intimt beroende, nämligen koncentrationen i förfarandet, oundvikligen för med sig vissa organisatoriska konsekvenser av ej ringa räckvidd, såsom ändrad arbetsfördelning för domstolspersonalen, omreglering mer eller mindre vittgående av domkretsarna, tätare sammanträden, skilda sessioner för ringare och större mål, förberedande förhandling inför ensamdomare o. s. v. Utan tvivel måste man även giva skånska hovrätten rätt däri, att den omnämnda hovrättsreformen är utförbar utan uppdelning och utflyttning av hovrätterna. Ense är man vidare om nödvändigheten av en omdaning av åklagarväsendet och en omfattande lagreglering på straffprocessens område.» Och så säger lagrådet: »Till hela det förestående programmet kan lagrådet utan förbehåll ansluta sig. Men detsamma innebär i själva verket, att alla rättegångsväsendets centrala delar omfattas av reformarbetet och att detta särskilt i fråga om reglerna för målets handläggning och bevisföringen måste bliva av genomgripande art.»

Såsom förberedelser till den stora reformen på domstolsorganisationens område anger lagrådet i fortsättningen på sid. 46 — jag skall endast uppräkningsvis nämna det — åklagarväsendets reformering, advokatkårens organiserande, gemensam jurisdiktion för småstäder och kringliggande landsbygd, sammanslagning av mindre domsagor och utflyttning av hovrätterna. Men beträffande rättegångsförfarandet uttalar lagrådet, att det icke är lämpligt med successiva åtgärder. Vissa mindre reformer på straffprocessens och civilprocessens område kunna emellertid ifrågakomma, men hit hör i varje fall icke bevislagen.

För min del är jag i all anspråkslöshet ense med lagrådet i dess nu refererade grundsyn på frågan och skulle såsom ytterligare exempel på för sin lösning mogna partiella reformer kunna nämna inskrivningsväsendets avskiljande från rättssammanträdena. Vi ha under de senare åren fristående kunnat reformera så väsentliga delar av vårt rättegångsväsen som vattendomsstolarna, ägodelningsrätterna och konkursrätten. I analogi med jorddelningsdomarna och konkursdomarna kunna vi mycket väl tänka oss att rätt snart införa jämväl inskrivningsdomare, som handlägga lagfarter och inteckningar utan att den rättssökande allmänheten skall behöva avvakta dessa ärendens föredragning på de mer eller mindre täta tingsammanträdena.

Bland andra partiella förbättringar, som icke ovillkorligen behöva sammanknytas med den stora reformen, kan exempelvis nämnas ett bättre tillgodogörande av nämndemännens medverkan i rättsskipningen. Det berördes av herr Lindhagen, att den frågan haft ett visst samband med bevislagen. Nu föreligger sedan flera år en framställning från ingen mindre än Svea hovrätt till

Kungl. Maj:t att taga upp till övervägande, hurvida man icke skulle kunna genomföra en sådan ordning för nämndemännens tjänstgöring, att samma nämndemän alltid finge medverka vid de måls avgörande, i vilkas handläggning de en gång börjat att deltaga. Efter en dylik reform kunde utan betänklighet ett ökat inflytande inrymmas åt nämnden vid målens avgörande. Till de partiella reformfrågorna hör också den av förra riksdagen begärda utredningen om ersättning till nämndemännen för deras inställelser i häradsrätterna.

Jag skulle också kunna nämna, och det skall bli det sista exemplet, att jag tror att en allmän rättegångsreform på civilprocessens område skulle i hög grad främjas, om man här i landet ville följa ett exempel, som lämnats av vårt grannland Danmark, genom att inträtta en eller ett par handelsdomstolar, vid vilka man omedelbart utan många och långa utredningar kunde införa en modern muntlig process.

Även på en annan linje, herr talman, än genom reformer, antagna av Konung och riksdag, kan rättegångsväsendet icke oväsentligt förbättras. I det avseendet vill jag icke underlåta att till herr justitieministern framföra en komplimang för den mycket betydande reform, som i all tysthet under innevarande månad genomförts i våra hovrätter. Det har länge varit ett klagomål, att målen få ligga så länge i hovrätterna. Arbetssättet har hittills varit det, att varje division haft sina tre à fyra dagars sammanträden i veckan, fyra timmar var dag. De mål, som icke hunnits med under den tiden, ha lagts in i ett skåp och fått ligga där tills de kommit i tur, om det så skulle dröja ett eller två år. Ja, herr talman, sådana ha förhållandena verkligen tidtals varit. Genom statsmakternas ingripande ha nu under en följd av år arbetsbalanserna nedbragts, så att praktiskt taget på de olika rotlarna numera icke förekommer någon balans, understundom kanske blott ett eller två icke föredragna mål. Nu var därför det rätta ögonblicket kommet att se till att några nya balanser icke finge uppstå. Mycket lätt skulle det annars kunna hända, om det fortsattes efter den gamla ordningen, att målen icke hunne föredragas på de föreskrivna timmarna utan åkte in i skåpen och där hopade sig. Nu passade emellertid Kungl. Maj:ts regering på i det rätta ögonblicket att föreskriva sådan ändring i hovrätternas arbetsordningar, att balanser för framtiden icke kunna uppstå. Det stadgades helt enkelt, att alla mål, som äro färdiga till föredragning, när tio veckor återstå före semestererna i hovrätterna, också skola av hovrätterna avgöras innan divisionerna taga semesterledighet, och i samband därmed avskaffades alla bestämmelser om ett visst antal dagar och ett visst antal timmar, under vilka varje division skulle tjänstgöra. Hovrätterna bli därigenom underkastade samma bestämmelser, som gälla för våra rådhusrätter och häradsrätter, nämligen att alla mål skola avgöras i mån som de inkomma. Tack vare den nu medgivna friheten i planläggningen av arbetet är det all anledning att antaga, att den nya ordningen icke kommer att betunga hovrätterna mer än den förutvarande gjort. Det finns dessutom den säkerhetsventil, att om en extra anhopning av mål skulle inträffa, hovrätterna kunna vända sig till Kungl. Maj:t och begära extra arbetshjälp.

Herr talman, detta kanske var en väl vidlyftig utvikning från ämnet för att åskådliggöra, hur vårt rättegångsväsen genom en ganska enkel åtgärd kan icke oväsentligt förbättras utan stort lagstiftningsmaskineri. Lagrådet har icke heller försummat att göra en antydning härom. Lagrådet säger nämligen på sid. 46 i sitt utlåtande, att domstolarna böra »i instruktionell väg föranledas att processledande ingripa i syfte att tvisteläget genom skriftväxling mellan parterna utom rätta eller vid en förberedande förhandling så utredes, att det anspråk kunde med fog ställas på parterna, att de samla sin bevisning till i regel ett och samma rättegångstillfälle». Härmed har lag-

Ang.
ny bevis-
ningslag.
(Forts.)

rådet givit ett erkännande åt de strävanden, som under ett antal år gått under benämningen »processreformer utan lagändring».

Herr talman! Nu kommer jag till själva huvudfrågan: hur bör man i nuvarande läge ställa sig till bevisningsreformen? Jag har, såsom det framgår av mitt undertecknande av herr Lindhagens motion, ansett att denna reform kunde partiellt genomföras. Jag har ej varit blind för bevisningsreformens samband med andra förbättringar i rättegångsväsendet. Alldeles tydligt är, att en bevisningsreform måste förutsätta en koncentration i förfarandet, så att i regel bevisningen förebringas vid ett enda rättegångstillfälle, och likaledes har jag — jag skulle tro, efter herr Lindhagens yttrande, i motsats mot honom — den uppfattningen, att i samband med en bevisningsreform bör även ett större inflytande lämnas åt nämnden. Emellertid har jag utgått från att om det vid arbetet på en bevisningsreform skulle visa sig, att den sammanhänger så intimt med andra centrala delar av en allmän rättegångsreform, att den icke kan genomföras separat, skulle i alla fall ett på bevisningsreformen nedlagt arbete icke vara bortkastat utan kunna tillgodogöras vid den stora reformens utarbetande. Herr Lindhagen trodde, att vi nu kunde taga det gamla förslaget till bevisningslagstiftning i oförändrat skick och skjuta på framtiden dess komplettering med jävens borttagande och andra av processkommissionen föreslagna nyheter. Jag vill då säga, att jag anser det alldeles nödvändigt, att man vid en bevisningsreform genomförande tillgodogör sig den utveckling, som ägt rum, och icke nu skri-der till genomförande av en redan föråldrad reform. Det synes mig vara alldeles nödvändigt, att vad processkommissionen har tillfört utredningen om en bevisningsreform här i landet tillgodogöres, även om det blir blott en partiell reform av bevisrätten.

Som jag nämnde, har lagrådet ställt sig avvisande till tanken på en partiell bevisreform. I detta läge är det alldeles uppenbart, att avgörandet av frågan, huruvida man med herr Lindhagen kan kräva ett omedelbart framgående med bevisningsreformen blir beroende på, hur Kungl. Maj:ts regering ställer sig till den allmänna rättegångsreformen. Jag skall ej tillåta mig att i detta avseende söka ställa något horoskop. Sedan lagrådet åt denna fråga ägnat huvudparten av ett helt arbetsår och härefter framlagt ett så utomordentligt väl genomtänkt och vägledande utlåtande i ämnet, synes mig emellertid händelsernas egen logik kräva, att icke det hela ställes på hyllan och de växlande regeringarnas justitieministrar i stället upptaga de små reformer, för vilka var och en kan intressera sig. Herr Lindhagen yttrade: det är icke så gott att som justitieminister taga ståndpunkt till processreformen, då det icke finnes en fast klippa att hålla sig vid, utan i stället en mångfald växlande meningar, som kommit till uttryck i de avgivna utlåtandena. Herr talman! Jag anser, att lagrådets utlåtande utgör den fasta klippa, som herr Lindhagen efterlyste.

Efter allt att döma kommer nästa års riksdag att få pröva frågan om rättegångsreformens planläggning. Syftet med att riksdagen skall höras i denna fråga, vilket har framträtt genom kravet på ett principbetänkande, är icke att regeringen och riksdagen skola på förhand binda sig vid vissa detaljer beträffande rättegångsreformen, utan endast att riksdagen skall äga möjlighet att förhindra utarbetandet av ett lagförslag rörande en allmän reform av rättegångsväsendet efter grundprinciper som riksdagen icke finner tilltalande. Det skulle mycket förvåna mig, efter vad jag sagt, herr talman, om icke lagrådets utlåtande vid den närmare granskning, som justitieministern i sitt interpellationssvar har utlovat, kommer att befinnas vara ägnat att ligga till grund för den framtida reformen. Ett särdeles märkligt tecken i det avseendet synes mig vara den omsvängning inom en så betydande dom-

stol som Stockholms rådhusrätt, som föranletts av lagrådets utlåtande. Stockholms rådhusrätt ställde sig tidigare avvisande till en allmän rättegångsreform. Har jag kunnat läsa dess nya utlåtande över det ekonomiska betänkandet rätt, ett utlåtande som är avgivet efter det lagrådets yttrande avgavs, ställer sig Stockholms rådhusrätt nu väsentligt välvilligare.

Herr talman, inför vikten av att den allmänna rättegångsreformen igångsättes blir frågan om en eller annan partiell reform av underordnad betydelse, och för min personliga del väntar jag hellre med en ny bevislag än jag riskerar, att den allmänna processreformen får förfalla. Man måste emellertid livligt hoppas, att ett återupptaget arbete på en allmän reform icke får stå hindrande i vägen för partiella förbättringar av vårt i många avseenden bristfälliga rättegångsväsen.

Herr Linder: Herr talman! Jag ber verkligen om ursäkt för att jag tar kammarens tid i anspråk. Jag brukar inte här i kammaren deltaga i diskussioner av speciellt juridisk natur, och jag har heller aldrig gjort det, när det gäller frågan om den processreform, som ju står på dagordningen. Annars skulle med hänsyn till det yrke, som jag har, jag många gånger vara frestad att säga ett ord.

Fastän jag inte på långa vägar när är beredd att yttra mig om denna sak på ett sådant sätt som herr Schlyter gjorde, har jag emellertid inte kunnat underlåta att ändå vid detta tillfälle säga något. Jag har nästan känt mig driven att säga något för att en röst från det håll jag representerar ändå här skulle vara hörd.

Eftersom herr Schlyter sade, att denna interpellation rullade upp hela problemet om en processreform, skulle jag efter hans anförande dock i all vördsamhet vilja vända mig till herr justitieministern med en anhållan, att han ville gå fram med den allra största betänksamhet, när det gäller denna processreform. Det måste dock finnas mycket goda, mycket djupgående och synnerligen allvarliga skäl för att man skall kunna tillåta sig att på ett sådant sätt, som är föreslaget av processkommissionen och sedermera av de kommittéer och sakkunniga, som efteråt avgivit det s. k. ekonomiska betänkandet, vända upp och ned på landets gamla rättegångsordning så att säga ifrån botten. Det synes för min del, som om jag skulle våga för justitieministern framhålla alla de yttranden, som hava inkommit från landets underdomare. Det är, såvitt jag kunnat följa det i tidningarna, en rad av avslagsyrkanden, som haglat över detta förslag. Jag vet väl, att det finns yttranden, som hava velat så där i all underdånighet släta något över, men jag tror, att jag vågar säga, att man i stora kretsar är djupt bekymrad över det förslag, som här har utarbetats och framlagts med pretention på att det skall tagas. Det är ju dock i alla fall på det sättet, att det, som har givit den huvudsakliga anledningen till, att vi hava kommit att tala om en processreform, har ju varit den långsamhet, som rätt inom rättsskipningen, men det är dock så, att domstolarna, lika litet som några andra nu för tiden, ha kunnat undgå att taga intryck av tiden och vad tidsutvecklingen har fört med sig. Det har blivit väsentligt bättre. Det går väsentligt fortare numera, inte minst tack vare de av herr Schlyter på sin tid framförda processreformerna utan lagändring. Det var en allmän uppmaning, som ställdes till domarna att raska på, och, inte annat än vad jag vet, har det också gått betydligt snabbare. Men det finns gränser också för snabbheten. Snabbheten är ju i sig själv inte ändamålet, utan ändamålet är, att man får goda och väl genomtänkta domar. Det hänger inte alltid på hur pass fort det går, om också detta är en mycket viktig omständighet, det skall jag gärna erkänna. Sedan det emellertid blivit bättre förhållanden i underrätterna och sedan man nu, såsom också herr Schlyter påpekat, genom helt nyss vidtagna

Ang.
ny bevis-
ningslag.
(Forts.)

Ang.
ny bevis-
ningslag.
(Forts.)

reformer i hovrätterna har förhoppning om, att det skall gå väsentligt snabbare där, äro så stora krav fyllda, när det gäller snabbheten, att man inte på den grund kan säga, att det är nödvändigt med en sådan fullständigt revolutionerande — ty det är ju det rätta ordet här — omändring av processväsendet, som föreslagits.

Vad som här kan anmärkas på och vad jag i många år, när jag suttit här, har förvånat mig över är den utomordentliga courtoisie, som visats gentemot högsta domstolen, ty där har dock knappast förmärkts någon större förändring i fråga om själva fortgången av arbetet. Den, som slår upp Nytt juridiskt arkiv och där ser vilken tid det drar i högsta domstolen, måste ju naturligtvis bli betänksam. Och kunde verkligen de förbättringar, som nu på övriga håll ha genomförts på ett så pass lätt sätt som skett, även tänkas på något sätt genomförda för högsta domstolens del, skulle det vara mycket tacknämligt. Jag vet mycket väl, att det i detta avseende reser sig kolossala hinder med hänsyn inte minst till högsta domstolens stora auktoritet, som ju gör, att det inte anses vara möjligt att på något sätt få vidröra denna sak. Men jag har ju dock sett ett exempel här vid förra riksdagen, hurusom man, när det gällde regeringsrätten, mycket behändigt helt enkelt ökade ut antalet regeringsråd för vissa år och därvid hoppades, att den stora balansen efter utgången av denna tid skulle vara avverkad. Fastän jag satt tyst och hörde på den gången, skulle jag verkligen vilja rekommendera de herrar förslagsställare, som vid det tillfället voro verksamma, att också tänka något på högsta domstolen. Det kanske inte kunde skada. Men jag vet, att jag här rör vid mycket höga föremål, vilket kanske kan ha sina sidor.

Med all vördnad för lagrådet skulle jag dock vilja säga, att lagrådet består av herrar, som mycket litet se av människorna. Det är herrar, som i många år inte ha sysslat med annat än papper. Det går kanske inte så enkelt, som lagrådet tror, att handskas med människorna ute i landet. Och när jag läser t. ex. lagrådets beskrivning på hur en lagman skall se ut, tycker jag, att det låter nästan litet världsfrämmande. Det låter nästan, som om lagrådet trodde, att det skulle bli en formlig övermänniska i allting. Men en domare är ju såväl som alla andra inte annat än en människa. Desto mera hänsyn tycker jag därför behöver tagas till underdomarna, inför vilka människorna komma jämt och samt med sina rättgångar, och då dessa domare — och många bland dem äro ju både kunniga och djupt respekterade män — hysa sådana allvarliga betänkligheter, skulle det enligt min mening inte vara ur vägen att låta dem ha ett ord lika tungt vägande som någonsin lagrådets herrar ledamöters.

Det har här talats om den nya bevisningslag, som man åsyftar skall införas. Jag har inte alls någonting emot denna, visst inte. Men jag tänker därvid på det ekonomiska betänkande, över vilket vi haft att yttra oss nere i rådhusrätten. Jag tänker på hur det skulle se ut i Malmö rådhusrätt med dess två avdelningar, där det på vardera avdelningen skulle sitta en lagman, en rådman med assessorskompetens, en rådman med fiskalskompetens och en notarie med begränsad domarkompetens. Dessa herrar skulle var för sig bilda en enmansdomstol, där de ensamma skulle vara domare. På dem skulle målen fördelas alltefter sin svårighet. Vad är detta annat än att skapa en första klassens domare, lagmannen, en *sekunda* domare och så en *tredje* och en *fjärde* klassens domare. Det blir ju ingenting annat, detta. Det är klart, att skall man taga bort vittnesjäven och alla andra hinder, som i alla fall hava inskränkt domarens prövning på ett visst sätt, och i stället överlämna åt domarens erfarenhet av livet och hans kunskaper att fritt bedöma saken, så måste det ju vara erfarna människor, som skola sitta i domstolarna. Det går inte att överlämna detta till en ungdom och säga: »Döm, som du tycker!» Det kan vara en i livet alldeles oprövad människa. Man blir inte mogen — det veta vi ju alla —

bara därmed, att man tagit juris kandidaten, och ingalunda heller därför, att man har blivit vice häradshövding. Det, som nu äger rum på domsagokanslierna, det är, att häradshövdingen går som en vaksam far omkring dessa unga — om han är en ordentlig domare, och det äro de flesta — och ser till att ingen olycka händer. Han hjälper dem och ställer det tillrätta. Det ha alla, som varit häradshövdingar, erfarenhet om. Men skola nu dessa unga sitta i enmansdomstolar, där man inte har någon rätt att ingripa, utan det skall vara lagt i deras händer att utan några som helst begränsningar säga: »Du har rätt. Du har fel. Du dömes så och så o. s. v.», då kräves det också, att de ha livets fulla erfarenhet för att det skall kunna bli ett riktigt resultat.

Jag skulle kanske kunna fortsätta något, men det skall jag inte göra vidare i dag. Jag vill endast ännu en gång av fullaste hjärta hemställa till justitieministern att gå fram med betänksamhet i denna processreform.

I detta anförande instämde herr *Reuterskiöld*.

Herr Lindhagen: Jag skall be att få börja med det spörsmål, som här föreligger, nämligen lämpligheten av att bryta ut frågan om en bevisningslag, så att man får tillfälle att gagna svenska folket med de ytterligare möjligheter till sanningens uppdagande, som en sådan lagstiftning anses kunna medföra.

Jag vet verkligen inte, var jag har min vän herr Schlyter i denna punkt. När frågan väcktes förra året, gick det till så, att då jag hade min motion färdig, kom herr Schlyter till mig och sade: »Hör du, vill du inte väcka en motion i syfte att få en separatlagstiftning av bevisningslagen?» — »Jo, den motionen är redan färdig», svarade jag. — »Det var bra», sade Schlyter. Och så gingo herr Schlyter och jag omkring och skaffade underskrifter på denna motion. Så kom då, medan jag låg sjuk, lagutskottets utlåtande, vilket innefattade ett undanskjutande av denna fråga till dess principbetänkandet kom upp till behandling. Schlyter var inte skiljaktig inom lagutskottet. Det har han nu givit en ganska plausibel förklaring till: det var inte värt att rida upp emot de konjunkturen, som då rådde, utan det var klokare att vänta på bättre tider, som skulle kunna komma längre fram. Det blev inte någon debatt i någondera kammaren. Om jag ej legat sjuk, hade det blivit både debatt och votering åtminstone i denna kammare.

I år kom frågan åter upp, och jag skulle framställa en interpellation i ämnet. Då ringde också min vän Schlyter på till mig och sade: Har du tänkt framställa en interpellation till justitieministern, om man inte kunde få fram frågan om bevisningslagen särskilt, annars har jag tänkt göra det? — Jo det har jag också tänkt göra, svarade jag. — Ja, det var bra; då kommer saken ju fram, sade Schlyter.

När nu saken kommit fram i dag, vet jag som sagt inte riktigt, var herr Schlyter nu befinner sig. Han fällde visserligen ett yttrande om att han tyckte, att frågan om bevisningslagen kunde nog föras fram separat. Men han var så överväldigad av lagrådets auktoritet, att han, såvitt jag förstår, tappade föresatsen eller åtminstone underlät ytterligare betona den och i stället slöt med den ståndpunkten, att han inte ville äventyra rättegångsreformen genom partiella reformer — då få de hellre vara. Jag har alltså inte fått något stöd av Schlyter, utan han har efter de föregående, som jag här nämnt, måhända — jag säger måhända — kapitulerat inför den ståndpunkt lagrådet har intagit. Jag känner mig därför ganska desillusionerad, det får jag säga. Men jag har i alla fall väckt min motion förra året och framställt min interpellation i år och sålunda gjort vad jag kunnat.

Lagrådet säger nu inte alls, varför ej frågan om bevisningslagen skulle kun-

Ang.
ny bevis-
ningslag.
(Forts.)

na framföras särskilt. Jag skall komma till lagrådets yttrande sedan. Herr Schlyter yttrade om lagrådet i allmänhet, att där ha vi »den fasta klippan». Då hoppade jag till, ty jag har fått det intrycket, att lagrådets yttrande är snarare en gungfly inom rättegångsreformen. Så olika kunna meningarna vara! Kanhända sanningen ligger mitt emellan.

Nu skola vittnesjäven begränsas. Vissa vittnen, som inte nu få höras, skulle med andra ord få höras. Vare sig man inrättar en ny domstolsorganisation med huvudförhandling o. s. v. eller ej, gäller det, att vissa vittnen, som nu anses jäviga och icke få höras, skulle kunna få höras. Det passar precis lika bra med den gamla ordningen som med den nya.

Vidare skall »editionsplikt i fråga om skriftliga handlingar i viss omfattning lagfästas». Nu har man inte rättighet att på rimligt sätt ålägga parter att förete handlingar, som äro nödvändiga för bevisningen i målet och sanningens uppdagande. Att man får tillfälle att ge ett dylikt föreläggande är en sak, som spelar precis samma roll med den nuvarande rättegångsformen som med den föreslagna. Hur processförfarandet i övrigt ordnas, är inte huvudsaken, utan det avgörande är, att man verkligen kan framtvunga handlingarnas utlämnande. Det är således en alldeles fristående fråga.

Därjämte skall »sakkunnigbeviset underkastas viss närmare rättslig reglering». Ja, det är ett ganska stort spektakel med sakkunnigbeviset nu, ty det finns föga ordning och rimlighet i detsamma. Men en ny anordning är precis lika bra för det nuvarande som för det kommande systemet, och denna sak har inte något begripligt sammanhang med denna omvälvning, som i övrigt har ifrågasatts.

Jämväl förordas, att »domstol tillägges befogenhet att utdöma skäligt skadestånd i fall, där fullständig utredning om skadans omfattning ej förebrägs». Det göra vi dock redan nu i de flesta fall. Men vi sakna formell befogenhet till det, och därför lär det verkligen finnas en och annan domstol, som säger, att som skadans belopp inte blivit på öret utrett, kan vederbörande inte få något skadestånd alls. Men det stora flertalet domare i landet, det är jag övertygad om — åtminstone har jag inte varit med om något annat — bestämma ett skäligt skadestånd. Det får man ju enligt lag göra i brottmål; varför skulle man då inte få göra det även i civilmål? Därför gör man det också. Men det är alltid tryggast att ha en lag att gå efter, och då blir det ock en enhetlig praxis i riket. Den är lika behövlig enligt bägge systemen och kan ej, såvitt jag förstår, växla med dem.

Så är det partseden. Liksom i fråga om den ytterligare begränsning av vittnesjäven, som föreslagits, tycker jag inte heller frågan om partseden har det ringaste med de olika systemen att göra. Är ett vittne jävigt, är det som sagt jävigt i bägge fallen: är det inte jävigt, är det inte jävigt enligt någotdera systemet. På samma sätt är det, när det gäller partseden. Hur man ordnar den, är det detsamma för bägge systemen.

Eftersom lagrådets auktoritet blivit så skarpt framskjuten av Schlyter, måste jag säga, att jag kan knappast tänka mig något mera kraftigt bevis för faran av sådana auktoriteter. Vad är lagrådet? Jo, det är herrar X, Y och Z etc. och icke något annat. Det är alldeles som annorstädes. Inom statens och kommunernas förvaltning finnes mångenstädes en person, som förestår en »byrå», och då säger man, att den och den byrån har förordat eller beslutat det och det. Åh, det är en väldig pondus — en »byrå»! Och då är det en ensam person, som har precis samma fel och förtjänster som alla andra. Men därför att han kallas för en byrå, så får han en så äventyrlig auktoritet.

På samma sätt här med denna »byrå», kallad lagrådet. Vad är lagrådet? Det kan ju vara vilka som helst. Det kan vara en svagare uppsättning eller

en bättre uppsättning. Ledamöterna äro i alla fall en »byrå», de äro »lagrådet», i alla väder och vindar, under alla förhållanden, under alla regeringar äro de »den fasta klippan». Lagrådets medlemmar utses efter en viss schablon. Det går i tur och ordning bland ledamöterna i högsta domstolen och regeringsrätten. Ledamöterna komma in i lagrådet och sitta en viss tid, och så kommer det en annan uppsättning. Då beror det helt enkelt på vad dessa personer ha för erfarenheter och för omdöme men framförallt på vad de ha för karaktär, för sinnelag. Man skall inte inbilla sig, att detta hänger bara på karriärismen, att det bara gäller att anordna stegar med många trappsteg och sedan säga, att de som av en slump stå överst äro övermänniskor, de som äro i mitten äro medelmänniskor, och de, som stå längst ned och som skola börja klättra, äro undermänniskor. Ty det förhåller sig inte så i levande livet, utan det beror på anlagen och icke minst på karaktären, om man kan vara en god domare.

Jag tycker nu, att processkommissionen har i alla fall på ett berömvärd sätt bemödat sig om att genomföra en grundsats. Jag anser, att den är förfelad — ja, inte förfelad, ty den äventyrar lätt att gå igenom, om lagrådet är med på den. Men det är inte lagrådet heller, utan det kompromissar bort åtskilligt av denna grundsats, så att den inte blir genomförd så, som processkommissionen har tänkt sig och sätter ingen annan genomförd grundsats i stället.

Vi ha nu kommit att inlåta oss på frågan i hela dess vidd. Det sammanhänger icke med interpellationen, men herr Schlyter har lagt diskussionen på den bogen, och det kan ha sitt intresse, att man på den ena sidan lika väl som på den andra framför något av vad man känner och tänker. Det är ju meningen, att rättssäkerheten dock skall tillvaratagas, och då är frågan: främjas den genom ett kollegialt system eller genom ett endomarsystem? I hovrätterna och högsta domstolen ifrågasätter man icke annat än att det skall vara flera domare, ty det ökar rättssäkerheten. Då blir det mera kritik, och det kan uppstå diskussion om saker, som annars bortglömmas. Därtill kommer också, vad presidenten i Göta hovrätt Staël von Holstein en gång, något överdrivet kanske, utlade så, att ett kollegium bör vara så stort, att åtminstone *en* av dess medlemmar på ett framstående sätt förstår sin sak. Därvid avsåg han särskilt domstolsorganisationen. I de större städerna ha vi en tremansdomstol, ett kollegium av lagfarna domare, och jag försäkrar, att detta blir mycket betryggande för parterna, än om det bara sutte en ensam domare. Men så ha vi organisationen på landsbygden. Där är det däremot gammal tradition att ha en ensamdomare. Att nämnden kan överrösta honom, om den är enhällig, spelar inte den ringaste roll, utan det är bara en aktningbetygelse för nämnden utan någon praktisk betydelse.

Och hur skola vi ordna det nu? Skola vi införa det kollegiala systemet också inom landsbygdens domstolar? Nej, menar processkommissionen, det blir kanske för dyrt eller vad det kan vara för skäl. Men tidigare processkommissioner ha ifrågasatt, åtminstone delvis, att den nya reformen skall gå ut på att bota den brist, som förekommer på landsbygden genom att det där bara är enmansdomstolar, och således införa kollegiala domstolar där liksom i de större städerna. Processkommissionen har nu, förmodligen av opportunitetsskäl — sådana spela en stor roll för närvarande — velat införa enmansdomstolar även i storstäderna och vidare ha en nämnd över allt, ehuru av viss olika beskaffenhet och olika omfattning. Det skulle således bli en försämring i stadsdomstolarnas rättssäkerhet och ingen förbättring i landsdomstolarnas rättssäkerhet.

Icke kan man reformera på det sättet, om man nu skall åstadkomma något märkvärdigt. En annan sak är det, om man bara vill, att något skall göras. Svenska staten har sedan 1820-talet kostat på denna sak oerhörda belopp. Det skulle vara intressant att till alla andra utredningar också få en utredning om

Ang.
ny bevis-
ningslag.
(Forts.)

vad det kostat att utreda frågan om en rättegångsreform, vilket man hållit på med nu i mer än hundra år. Då måste man någon gång ha valuta för sina pengar, och nu är man trött på det där och säger: Ge oss vad som helst, men vi skola ha valuta för våra pengar — någon »reform» vilken som helst!

Men så får man väl inte ta det i alla fall. Vad som nu framför allt bör erinras om, är att detta *icke är fråga om någon »demokratisk processreform»*. Inte ett spår! Det är en högjuridisk rättegångsordning efter utländskt föredöme, men inte en demokratisk reform. Inte slår man på något särskilt sätt vakt om underdomstolarna, som äro folkets förnämsta domstolar, där rättsskipningen bör koncentreras på allra bästa sätt, ty underdomstolarna äro de, som komma i omedelbar beröring med folket, och det är de, som för folket i de flesta fall äro både första och sista instans. Kostnaderna för parterna komma förmodligen att ökas. Advokattvång införes, som gjort att advokatsamfundet är förtjust. Det är den enda institution, som utan förbehåll vill sluka förslaget med hull och hår även med dess konstruktioner och övriga krångligheter. Man ökar till allmänhetens förfång underrättsdomsagornas omfattning. Man minskar hovrätternas domvärjo genom inrättandet av flera hovrätter bara för att försöka göra även hovrätternas rättsskipning till en avbild av den första instansens handläggning genom dennas återupprepande ånyo inför hovrätten. För att ytterligare underlätta »reformen» föreslås till och med, att hovrätterna skola bliva första instans för vissa mål. Vad är det för mål? Jo, det är de som äro värda minst 1,500 kronor. En sådan reform, en sådan demokrati! Allmänna sparbanken och slika kunder få komma till hovrätten i första instans. Man får överhuvud taget den förnimmelsen att förslagets nyheter, fränsett ny bevisningslag, äro till företrädesvis för förmögnare parter.

Även i hovrätt skall det bli omedelbara förhandlingar, och allt bevismaterial skall upprepas i hovrätten, alla vittnen inkallas dit igen o. s. v. Likaledes få parter och vittnen med flera fara längre vägar i de tillämnade stora domsagorna. Men man räknar inte med dessa utgifter utan endast med kostnaderna för själva domstolsorganisationen. Vad det kostar allmänheten att inrätta sig efter det nya systemet, därom finnas inga ekonomiska utredningar från några kommittéer. Det ingår inte i deras instruktioner, och det faller dem icke själva in att tänka på allmänheten, här lika litet som i andra fall.

Emellertid har processkommissionen funnit, att man rimligen inte kan upprepa hela förhandlingen också i högsta domstolen. Därför skall högsta domstolen endast få yttra sig om rättsfrågan. I fråga om hela bevisningen får högsta domstolen rätta sig efter vad som är bevisat i underrätterna och till och med, tror jag, efter vad som där är antaget vara bevisat.

För allmänheten är väl bevisningsfrågan en av de allra viktigaste sakerna. Hur de lärda juristerna knäcka de juridiska frågorna, är en sak för sig. Bevisningen hänger i alla fall det mesta på. Att få anföra ny bevisning också i högsta domstolen, som vi nu få göra, är väl något, som den svenska allmänheten knappast vill avstå ifrån. Även advokatsamfundet tycker, att detta är betänkligt. Men därmed har samfundet gjort ett grundligt angrepp mot själva systemet, ty skall man få procedera i högsta domstolen med ny bevisning utan upprepade förhandlingar, kan det väl också gå för sig i hovrätterna, föreställer jag mig. Där sammanstörtar således systemet, om man inte upprätthåller den konsekventa ordning, som processkommissionen föreslagit. Ty om sanningen icke kan uppdragas utan att även hovrätten får se parterna, höra vittnena och låta allting upprepas, så är väl det allra viktigaste, att detta sker i högsta domstolen, som skall vara den yttersta och yppersta instansen. Men går det för sig där, att man inte gör det, går det också för sig i hovrätten.

Ni skola icke heller föreställa er, att domarna äro på det ringaste sätt bättre än förut. Det blir precis samma domare.

Slutligen må erinras, att vi ej böra föreställa oss, att rättsskipningen kommer till rättvisare resultat med det nya systemet. Bevisningslagen kan göra åtskilligt. Men för övrigt blir resultatet säkerligen i stort sett detsamma som nu, såvida det ej blir sämre genom att man enligt förslaget vill tvinga domaren att på rak arm fatta otillräckligt överlagda beslut, vilket de dock såsom man får hoppas ej komma att underkasta sig.

Jag ber om ursäkt, att jag nu måste något kritisera herr Schlyters uppfattning, men vad han sade grep mig djupt. Han började tala om lagrådet som något så märkvärdigt. Jag har redan sagt, vad jag tycker om dylika juridiska konstruktioner, och framhållit, att man skall taga dem för vad de äro samt bedöma dem efter det folk de för tillfället bestå av och framför allt efter deras resultat. Men herrarna där på höjderna, som framtråda maskerade uti någon auktoritativ utstyrsel av det ena eller andra slaget, de hålla varandras auktoritet om ryggen, och så duperas ofta den stora allmänheten till förfång för rätt och rimlighet.

Lagrådet har nu föreslagit tre domare i de stora städerna, åtminstone tills vidare, men bara en domare på landsbygden. Där är processkommissionens i sig konsekventa system upplöst. Även i andra avseenden har lagrådet, såvitt jag förstår, förordat lösliga kompromisser utan ledande grundsatser, så att vi i stället för att stå på en fast klippa ha förts in på ett gungfly. Detta är så mycket farligare, om vi, såsom Schlyter i själva verket rekommenderar, böra böja oss inför lagrådet och icke tillåta oss någon egen mening. Jag har i det förflutna mer än en gång tillåtit mig att påyrka lagrådets avskaffande såsom en övervägande obekvämd och ofta farlig institution.

Ja, vad skall jag till sist säga i anledning av interpellationssvaret? Hur ligger det till för bevisningslagen? Intet besked kan givas. Den rinner väl ut i sanden som allt annat. Varken det ena eller andra inträffar. Ingenting förmå vi i handling, som kan omedelbart gagna folket, utan det beror på kompromissernas mångfald. Man vågar ej bryta ut någonting, inte ens sådant som är fristående, utan allt skall komma på en gång. Följden blir kanske, utom ytterligare långvarig förlust för rättsskipningen, att den som på en gång går över mycket, mister ofta hela stycket.

Herr Schlyter: Herr talman! Bara ett par korta repliker.

Nu ha cheferna för Stockholms och Malmö stora rådhusrätter, herrar Lindhagen och Linder, i olika vändningar varnat, herr Lindhagen för en processreform efter utländska förebilder och herr Linder för ett omstöpanande av det hela. I varma ordalag har herr Linder manat justitieministern till varsamhet och till att ej i onödan rubba det bestående. Med hänsyn till den auktoritet, som lagrådet, efter vad jag antar, fortfarande åtnjuter i denna kammare, skall jag be att få replikera de båda borgmästarna med ett svar ifrån lagrådet självt. Det står i lagrådets uttalande på sid. 8: »Det gäller alltså frågan med vilken varsamhet i sakligt avseende man måste framgå för att icke giva till spillo befintliga värden utan ersättning i något avgjort bättre.» Härom säger lagrådet: »En mera allsidigt utbildad traditionskänsla för kulturarvet på förvarande område kan förväntas nästan endast inom kretsen av dem, som genom utbildning och dagliga värv vunnit intim förtrogenhet därmed; den kan å andra sidan visserligen hos dem lätt stegras till en rutinbunden fördom mot även välbefogade nyheter. I fråga om allmänheten ställer sig saken annorlunda. Med all säkerhet förefinnes där icke någon traditionsbunden förkärlek för exempelvis gällande hovrättsprocedur — — — Den folkära traditionen är så gott som uteslutande knuten till muntligheten och offentligheten i underrätterna och till nämndens deltagande i rättsskipningen på landsbygden, och således till ele-

Ang.
ny bevis-
ningslag.

(Forts.)

ment, vilka det på intet håll ifrågasatts att försvaga, utan vilka man är ense om att en reform bör bibehålla och i görligaste måtto förstärka.»

Herr talman! Ännu aldrig har i något land en processreform genomförts med stöd av en majoritet av landets domare. Processreformerna ha genomförts av parlamenten stödda på ett mycket litet fåtal jurister, vanligen en eller annan advokat och en eller annan professor. Det är tyvärr icke att hoppas, att Sverige kommer att utgöra något undantag i detta avseende.

Gent emot lagrådets auktoritet gjorde herrar Lindhagen och Linder båda vissa erinringar. Herr Linder yttrade: lagrådet består av några världsfrämmande herrar, som mycket litet se av människorna. Jag vill inte efterlikna herr Lindhagen i att här omtala sådant som privat förekommit människor emellan, men jag tror inte, att det är någon större indiskretion, ifall jag nämner, att de för en processreform intresserade till en början stodo något undrande huruvida lagrådet skulle komma att enhälligt förorda det föreliggande förslaget till en allmän rättegångsreform. Men så kom lagrådet på den goda idén att gå ut och titta på hur rättsskipningen i våra rådhusrätter och häradsrätter nu till dags fungerade, och efter de besöken blev hela lagrådet reformvänligt.

Herr Lindhagen yttrade om lagrådet, att där sitter herr X. och herr Y. och herr Z., och att det är en ren tillfällighet, om lagrådet har någon speciell auktoritet i den fråga, varöver det höres. Jag skulle tro, att den förra regeringen, när den remitterade processkommissionens förslag till lagrådet, i någon mån var influerad av lagrådets just för prövning av detta ärende alldeles särskilt väl lämpade sammansättning. Genom en lycklig tillfällighet satt i lagrådet en icke minst inom alla partier i riksdagen mycket högt uppskattad och på detta område framför de allra flesta andra jurister i detta land sakkunnig man. Jag tror därför, att riksdagen denna gång mer än många andra gånger har anledning att fästa det största avseende vid det utlåtande, som har kommit från lagrådet.

Herr Linder ingick i fortsättningen på några detaljer, som jag inte skall taga upp i vidare mån än att jag vill erinra herrarna om att han nämnde, att en avdelning av lagmansrätten skulle bestå av tre ledamöter av olika kvalitet, vilka var och en skulle sitta som enmansdomare och döma. En huvudpunkt i lagrådets utlåtande, herr talman, är, att det icke godkänner detta system utan förordar ett bibehållande av den nuvarande kollegialiteten i rådhusrätterna. Herr Linder har alltså icke riktat sig mot den mening, som lagrådet här företräder, utan mot ett förslag, gent emot vilket även jag på den punkten står kritisk.

Sedan skall jag endast rörande bevisningsreformen svara herr Lindhagen, att vore jag justitieminister, skulle jag i morgon dag tillkalla sakkunniga för att taga itu med utredningen angående bevisningsreformen, så att det icke uppstode någon lucka i arbetet på en rättegångsreform utan varje månad och varje vecka bleve utnyttjad för detta viktiga arbete.

Herr Linder: Bara några ord!

Jag tror inte, att man i denna kammare lärt känna vare sig herr Lindhagen eller mig som motståndare till nyheter. Tvärtom få vi ofta ganska mycket kritik för att vi äro alltför fallna för nyheter. Men det må ändå inte förmenas oss, att vi vända oss till justitieministern med en anhållan om betänksamhet i denna fråga.

Vad beträffar den satsen, att icke någon processform kunnat genomföras annat än *mot* landets domare, vill jag säga, att Sveriges domare enligt min tro äro väl sedda ute bland folket och åtnjuta folkets förtroende. Jag tror, att man har anledning att tänka sig, att folket lyssnar till vad domarna säga i denna sak. Det är icke bara domarna, som ha yttrat sig, utan det är också

tingsmenigheterna. Det finns i detta land också något, som kallas *nämnd*. Den har suttit genom århundraden. Så långt som ända bort från hedenhös har det har suttit några av folkets män omkring domarna. Med dem har skett ett samarbete, som har varit utomordentligt, kan man säga, och detta samarbete har ökats på senare tider. Jag skulle vilja tillråda, att man genomläser dessa betänkanden och att man räknar de yttranden, där nämnd och domare ha varit för processreformens genomförande. Jag tror, att domarna här haft nämnderna fullt och helt på sin sida.

Vad nu beträffar frågan om lagrådet och rådhusrätterna, känner jag mycket väl till, att lagrådet icke velat, att det skulle bli enmansdomare i städerna. Men jag har varit med här allt för länge och känner alltför väl till trapporna både i kanslihuset och på andra ställen för att inte veta, att man ofta nog till sin förmån begagnar det som passar. Det kan alltså hända, att man i detta fall begagnar lagrådets uttalande, där det synes lämpligt, men där det inte passar, kan det också hända, att man inte bryr sig om, vad lagrådet sagt, för att man skall få igenom de förslag, som man själv gärna vill se genomförda.

Herr Schlyter: Herr talman! Blott en upplysning.

Landets häradsnämnder äro icke hörda över processreformen. De ha hörts över en viss detalj, och i den frågan kan man hysa den ena eller andra uppfattningen, utan att det behöver inverka på det slutliga ståndpunktstagandet till själva processreformen, vilken våra nämndemän hava alldeles särskild anledning att hälsa med glädje.

Herr Lindhagen: Jag vill gent emot herr Schlyter fortfarande framhålla, att det verkar ganska deprimerande att höra, att man skall foga sig efter auktoriteter och icke få tänka själv. Var och en bör tänka för sig. Jag har lika stor erfarenhet som lagrådet, kanske större än många av dess ledamöter, och jag har därför ingen anledning att deklassera mig och suspendera mitt eget omdöme inför denna areopag.

Men jag vill säga, att om jag hade fått vara med bland det där »mindretalet jurister» — det beror på om man blir tillkallad; man tillkallar ju blott sina vänner och anhängare — skulle jag framlagt ett särskilt betänkande om »en demokratisk rättegångsreform», som följaktligen måst i mångt och mycket totalt skilja sig från den nu föreslagna. Sålunda skulle jag först och främst ha infört tremansdomstolar både i stad och på land, ty då kunde man stå för det, och då är det inte någon humbug med den stora reformen, som det måste bli med förslaget om enmansdomstolar över hela linjen. Men bagatellmålen skulle naturligtvis kunna fördelas på dessa tre, så att de behandlade bagatellmål som enmansdomare, särskilt inskrivningsmål, så att allmänheten mycket snart kunde få sina papper o. s. v. I Stockholms rådhusrätts magistratskommitté i ämnet sade en rådmän till mig: »Jag talade nyligen med en upphöjd jurist, och han sade, att han för sin del inte kunde finna någon annan rimlig utgångspunkt för en rättegångsreform än att införa kollegiala domstolar både i städerna och på landsbygden.» Och då svarade jag: »Det är precis mitt system. Det kommer som särskilt yttrande till magistratskommitténs betänkande.» Sedan kunna dessa domstolar, om man så vill, omgärdas med nämnder men ej på olika sätt utan på väsentligen lika sätt. Det bör inte vidare få vara någon skillnad i det väsentliga mellan land och stad på grund av gamla vanor, utan det bör bli lika ordning både i stad och på land, om det skall bli en revolutionerande reform, som det ju kallas.

Även på andra sätt skulle underdomstolarna, folkets enda instans i själva verket, fullkomnas för sin grundläggande uppgift i möjligaste mån.

Hovrätterna skulle vidare inte få tjänstgöra som första instans för privi-

Ang.
ny bevis-
ningslag.
(Forts.)

legierade, som ha pengar och ha tvister, som röra sig om mer än 1,500 kronor. En sådan reform skulle jag aldrig kunna gå med på, utan hovrätterna få vara överinstans för både fattiga och rika, som det står i domareden, och inte första instans för rika och överinstans för fattiga. Det bör aldrig komma i fråga.

Likaså skulle jag tillåta ny bevisning i högsta domstolen. Då ligger det nära till hands att också behålla det nuvarande systemet i hovrätterna så tillvida, att även de liksom högsta domstolen befrias från det betungande samt för vanligt folks resurser oöverkomliga uppreparandet en gång till av hela händelseförloppet i underrätten.

Slutligen skulle jag förordat en bevisningslag och dess antagande redan i förväg.

Jag tror, att herr Schlyter har rätt i att man genom extra åtgärder dessutom kan påskynda ärendena och undvika balans i överrätterna även enligt den nuvarande ordningen. När jag var ledamot i Svea hovrätt, satt jag längst tiden på den så kallade Törnqvistska divisionen. Hovrättsrådet Törnqvist hade för sig, att det inte skulle få finnas balans på någon rotel, och han drev på, så att det aldrig fanns någon balans, medan ärendena på de andra divisionerna samlades i stora högar. Slutligen började man, som nyligen här i kammaren skedde mot herr Schlyter, göra statistik för att se, om inte Törnqvistska divisionens domar och utslag överklagades mer än de andra divisionernas. Det visade sig, vill jag minnas, verkligen någon ökning för den anklagade divisionen men icke alls större än som motsvarade det större antal mål, som vi avgjort, vilket naturligtvis var förklaringen. Slutligen kom man in på den regimen, att de andra avdelningarna skulle avlyfta en del av sina balanser på den Törnqvistska divisionen. Det var tacken för vår flit och för våra bemödanden.

Det har anmärkts av herr Schlyter, att Stockholms magistrat och samfällda rådhusrätt skulle i sitt sista utlåtande ställt sig mera sympatisk än förut till det framlagda förslaget. Jag kan upplysa talaren om att vi ansett oss skyldiga föreslå de ändringar, som påkallades i vår organisation, för den händelse förslaget antages. Därav få ej dragas slutsatser om våra individuella meningar.

I detta sammanhang tillåter jag mig slutligen säga, att det var också i kamp mot bland andra herr Schlyter bakom kulisserna, som jag och Karl Staaff motsatte oss i riksdagen, att man från fullföljande i högsta domstolen skulle avklippa mål, som gällde mindre värde än 1,500 kronor. Det går nu igen, det där heliga talet. Tre gånger fem är femton, och fem är enligt det gamla Egyptens magi ett heligt tal. Men högern och socialdemokraterna voro då ense om att det skulle ske och genomdrevo förenämnda reform, som väl ej var någon »demokratisk» reform. Jag blir fotfarande nästan varm om kinderna, när jag tänker på den »reformen», och nu skall den upprepas för att kunna göra hovrätterna till första instans genom att gynna de rika och låta dem få sina mål fortare avgjorda. Häröver uppröres icke den heliga auktoritet, som kallas lagrådet, och icke heller det övriga högre överklassjuristiet. Men aldrig, herr talman, aldrig sker det såvitt på min röst ankommer.

Justerades protokollen för den 17 och den 19 innevarande månad.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa staten tillhöriga markområden; och

nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förändring i avseende å löneställning och antal av vissa ordinarie befattningar vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk m. m.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens förordnanden, nr 107, för kommitterade för tryckfrihetens vård.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om särskild skatt å bensin och motorsprit m. m.;

nr 115, i anledning av väckt motion om tullfrihet i vissa fall för torkade blomdelar, kvistar och blad;

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av ett mellan Sverige och Tyska riket slutet tilläggsavtal till handels- och sjöfartstraktaten den 14 maj 1926;

nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i den vid förordningen den 9 juni 1911 (nr 80) med tulltaxa för inkommande varor fogade tulltaxa, i vad angår vissa kemiska preparat;

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av den internationella konventionen den 8 november 1927 om upphävande av förbud och inskränkningar i avseende å införsel och utförsel m. m.; samt

nr 119, i anledning av väckta motioner om åvägabringande av effektivare kontroll över skattskyldigas inkomstuppgifter m. m.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 61—70, bevillningsutskottets betänkande nr 20, jordbruksutskottets utlåtanden nr 39—42, första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 10 och 11 samt kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden nr 6 och 7.

Herr *Björnsson* avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 292, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av stöd åt insättare i vissa sparbanker, m. m.

Motionen hänvisades till bankoutskottet.

Herr *Lindhagen* erhöi på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag skall be att få framställa följande interpellation.

Det bekymmersamma läget för stora lager av vårt folk särskilt på landsbygden samt en tillbörlig medkänsla kräva, att den *sociala jordfrågan* omsider återupptages till effektiv behandling. De gamla förhoppningarna om en folklig lösning avkastade vid sekelskiftet åtskilliga genomgripande åtgärder. Den allvarliga fullföljd, som sedan utlovats och förberetts, har på sista tiden väsentligen övergivits.

En huvudfråga innefattas i de aktuella frågorna om bildande av nya jordbruk, frilösning av arrendejordbruk, fulländning av ofullständiga jordbruk och tillhandahållande av tomtmark för bostäder jämte byggnader ävensom de där-

Begäran att få framställa interpellation ang. den sociala jordfrågan.

Begäran att få framställa interpellation ang. den sociala jordfrågan.
(Forts.)

med sammanhängande angelägenheterna om tryggande av arrendatorernas samt skogs- och flottningsarbetarnas ställning.

Den lösning i dessa delar av jordfrågan, som år 1928 slutligen kom till stånd, har lämnat utan avseende det gamla programmet, att egnahemsrörelsen bör läggas helt i samhällets hand. Omtanken är fortfarande anförtrodd »hushållningssällskapens egnahemsnämnder» med deras merendels konservativa sammansättning och traditionella obenägenhet för effektiva sociala ingripanden.

Organisationen är vidare som förut väsentligen koncentrerad på låneförmedling med stöd av statskredit. Det gamla programmet om statens övertagande av lånerisken är gravlagt. Något avsevärt anslag för ovannämnda uppgifter har icke heller beviljats.

Patriarkalisk omtanke om den enskilde står alltjämt icke till buds. Han får reda sig så gott han kan. Först när det gäller låneunderstöd kommer statshjälpen fördröjd och otillräcklig till ett mindretal bland dem, som behöva handräckning.

De obemedlade, som ej kunna tillskjuta egna bidrag, lämnas fortfarande utanför ifrågavarande slumpvis utövade välgörenhet.

Jordanskaffning skall i viss mån bliva en allmän angelägenhet, men endast på »frivillighetens väg». Någon expropriationsrätt, som möjliggör rimliga överenskommelser, får ej genomföras. Det är ju icke meningen att vara obillig mot den store jordägaren, ersättning skall givas och annan skäligen hänsyn tagas. Men äganderättens helgd måste framför allt upprätthållas, sedan må det gå hur som helst.

Hur skall emellertid något genomgripande kunna uträttas av en maktlös jordsökare och en maktlös stat gent emot en enväldig jordägare, som väl icke är mera än en människa? Hur skola de behövande i alla erforderliga fall kunna tillhandahållas den nödiga jorden och erhålla den i hemorten, vilket är det viktigaste? Hur skall det kunna ske på den lämpliga tidpunkten, i den vederbörliga trakten, i den behövliga omfattningen, till den erforderliga beskaffenheten och för skäligt pris med mera dylikt?

Situationen påkallar som sagt ett omedelbart och effektivt upptagande av jordfrågans problem genom fullkomnande och förverkligande av de av norrlandskommittén inledda, av värmlandsundersökningen och jordkommissionen utvecklade, av den patriarkaliska konservatismen och liberalismen vid sekelskiftet och av socialdemokratiska riksdagsgruppen år 1924 framlagda riktlinjerna, om vilka sedermera och senast år 1929 påminnelse skett genom enskilda motioner i riksdagen och reservationer i dess utskott.

I detta sammanhang kräves tillika undersökning och avslöjande av arrendatorernas otillräckliga skydd samt icke minst skogs- och flottningsarbetarnas verkliga ställning och framtidsutsikter i det s. k. Stornorrland med dess glesnande skogar, minskade arbetstillfällen och nedtryckta arbetspris.

I årets trontal bebådades framläggande av ett förslag från den nya egnahemsstyrelsen efter regeringens uppdrag om anskaffandet av mindre jordbruk såsom »passerställen» åt obemedlade lantarbetare på »frivillighetens väg» genom arrendeupplåtelse. Den kritik, som detta förslag mötte, och detta i all synnerhet från Svenska lantarbetareförbundets styrelse, har föranlett regeringen att i propositionen nr 204 giva riksdagen tillkänna, att proposition i ämnet icke vore att förvänta och att ett begärt anslag på 20,000 kronor för ändamålet icke behövde beräknas i riksstaten för budgetåret. Det har vidare meddelats i propositionen, att en överarbetning av förslaget vore önskvärd och att denna syntes lämpligen böra verkställas i samband med behandlingen av hela den föreliggande frågan rörande möjligheter för mindre bemedlade lantarbetare och personer i motsvarande ställning att förvärva egna jordbruk.

Dessa fannande ansatser, att på grundvalen av ett oriktigt system och utan tillräckliga verktyg uppbygga något, fästa väl uppmärksamheten på vikten av jordfrågans uppräckning i hela dess vidd ur sitt nuvarande försumpade läge.

Även lagstiftningen om förbud för bolagsförvärv utan särskilt tillstånd påkallar uppmärksamhet. Den avsåg att resa ett värn om bestående jordbruk och slumrande jordbruksmöjligheter mot den härskande industrialiseringen. Försök att kringgå denna lagstiftning och att uppmuntra till sådana försök är en vanlig företeelse. Nu senast har länsstyrelsen i Umeå, i strid mot avstyrkan från länets jordbrukskommission, tillstyrkt framställning från Bure aktiebolag att få förvärva åtskilliga fastigheter. Vissa av dem äro, säger länsstyrelsen, ämnade att användas som upplagsplatser för timmer och av sådan beskaffenhet, att de må av bolag förvärfvas. En del andra fastigheter »ha i förhållande till bolagets förut ägande fastigheter ett sådant läge, att rätt till deras förvärvande torde kunna medgivas». För några övriga fastigheter föreligga, säger länsstyrelsen, inga sådana omständigheter, som enligt åberopat lagrum kunna anses utgöra skäl för bifall till framställningen. »Fastigheterna lämpa sig emellertid», fortsätter styrelsen, »ej till självständiga jordbruk, och den mark, som tillhör dem, utgöres uteslutande av skogsmark och impediment, varför något allmänt intresse, som talar emot bifall till deras förvärvande av bolaget, ej föreligger. Det torde till och med kunna ifrågasättas, huruvida det allmännas bästa ej snarare tillgodoses, om bolagets ansökan bifalles och därigenom risken att fastigheterna uppköpas av skogsspekulanter utan intresse för att å dessa marker bedriva en god skogsvård undvikas.»

Detta är således ett nytt exempel på den påpekade faran av medgivandet enligt 1925 års förbudslag för bolag att i regel få arrondera sina jordinnehav. En sådan utvidgning kan sedan lätt rättfärdiga ytterligare utvidgning med jord, som gränsar till den tidigare utvidgningen. Likaså möter här den vanliga benägenheten att söka komma förbudslagen till livs genom skrämsel för skogsspekulanterna. Rätta vägen vore väl att såsom vederbort fullkomna förbudslagen med att under den inbegripa även dessa spekulanter.

I den mån rikets kolonisation ej kunnat äga rum i tillräcklig omfattning, så har den svenska emigrationen, särskilt till Nordamerika, utgjort den vanliga säkerhetsventilen. Denna senare är nu till större delen avstängd. Problemet om kolonisation genom emigration i nödens stund kvarstår dock, och statens medverkan blir så mycket nödvändigare, i samma mån de enskildas möjligheter beskäras. År 1923 avläts en visserligen vag och oklar riksdagskrivelse med anledning av en motion i förenämnda syfte. Denna framstöt har ej lett till någonting. Visserligen har socialministern nyligen omsider sammankallat ett diskussionsmöte på några timmar om emigrationsfrågan, men även detta livstecken synes hava sloknat i och med diskussionens avslutande. Något praktiskt utbyte synes denna icke hava medfört i vidare mån än att det nästan förefaller, som om en underström av obenägenhet för statens ingripande på detta område gjort sig företrädesvis gällande.

En annan huvudpunkt i jordfrågan, vid sidan om värnandet av jordbruksmöjligheterna och jordbrukarnas självständighet ävensom tillrättaläggandet av bostadsfrågan, innefattas i omtanken om de speciella naturrikedomarna. Vid sekelskiftet var det en stor fråga, på vad sätt till skyddande av alla berättigade intressen kontroll kunde utövas över utnyttjandet av speciella naturrikedomar i enskildas ägo, såsom skogar av större omfattning, malmer, vattenfall och torvmossar av större omfattning. Nu ligga även dessa angelägenheter i dödvatten, givetvis för en tid bara, men man måste fråga sig huru länge.

Det svenska jordbrukets ekonomiska svårigheter äro också en synnerligen

*Begäran att
få framställa
interpellation
ang. den
sociala jord-
frågan.
(Forts.)*

Begäran att
få framställa
interpellation
ang. den
sociala jord-
frågan.
(Forts.)

viktig angelägenhet för såväl bestående jordbruk som tillkomsten av nya. Jordbruket är överflyglat av industrialismen och den merkantila organisationen. Särskilt måste, på sätt redan skett i bland annat Finland och Danmark, dessa svårigheter rationellt avhjälpas genom en omfattande och mångsidig ekonomisk och teknisk Kooperation, som bör i mån av behov stödjas även av statsmakterna. Vid sekelskiftet insågs även denna angelägenhets sammanhang med jordbrukets sociala värnande. År 1902 väcktes därför en riksdagsmotion om dylik Kooperation liksom någon tid efteråt även framfördes skogsvårdens betydelse såsom ett nödvändigt komplement till jordbruksvården.

Åtskilliga andra jordfrågor stå också på dagordningen särskilt städernas jordfråga och den därmed sammanhängande jordvårdereformen. På denna angelägenhet skall jag dock ej ingå i detta sammanhang.

En formell svårighet för jordfrågans handläggning ligger däri, att den i sina olika nära sammanhängande huvuddelar är splittrad på olika departement. Detta föranleder åtskillig undskyllan och ovetskap från den ena handen vad den andra gör. Dessa departement äro främst justitie- och jordbruksministerierna. Socialdepartementet måste också lätt bliva engagerat i frågan, såsom dess befattning nyligen med emigrationsspörsmålet giver vid handen. Finansdepartementet blir här som i alla frågor intresserat, så snart det gäller statsanslag.

På grund av vad sålunda anförts tillåter jag mig hemställa om kammarens tillstånd att till jordbruks- och justitieministrarna ävensom eventuellt till socialministern, därest han finner sig uppfordrad deltaga i diskussionen, få framställa följande spörsmål:

1) Kan det förväntas, att den i propositionen nr 204 bebådade lilla vidgning av egnahemsstyrelsens i trontalet berörda maktlösa förslag om jordbruk åt mindre bemedlade skall leda regeringens uppmärksamhet på vikten av jordfrågans uppräckning i hela dess vidd ur sitt nuvarande försumpade läge?

2) Ligger det ej i sakens natur, att det sociala jordproblemet om de svagares skydd mot hänsynslösa konjunkturen och de starkares övermakt icke kan, såsom den härskande statskonsten numera förmenar, tillgodoses företrädesvis genom förhoppningar om »frivillighet» från konjunkturen och de starkares sida?

3) Fordrar icke snarare folkets hopplösa kamp på landsbygden i vinklar och vrår för dragligt livsuppehälle ett frejdigt framträdande av statsmakten i vad på den ankommer och ett behjärtat värn för jordkulturen mot stadskulturens och den industriella exploaterings lössläppta utsvävningar utöver sina behöriga rāmärken?

4) Håller regeringen således till en början icke före, att jordbruket fortfarande liksom tillförne måste vara »basis för all hushållning, som man vill skall äga bestånd och varaktighet» och därför också böra skyddas mot en osund och ensidig industrialisering av naturrikedomarna, arbetet och »vederbörande ämbetsverk»?

5) Bör det således ej sättas en damm mot »vederbörande ämbetsverks» och senast länsstyrelsens i Umeå bemödanden allt för ofta att till gagn för ett växande bolagsvälde på allehanda sätt undergräva bland annat den förbudslagstiftning mot bolagsförvärv, som tillkommit för att värna om såväl det bestående jordbruket som de slumrande jordbruksmöjligheterna?

6) När kan det för sistnämnda ändamål också förväntas, att för riksdagen framlägges jordkommissionens av statsmakten beställda förslag, att förbudslagen, liksom skett i de sociala arrende- och vanhävdslagarne, följdriktigt utsträckes även till s. k. spekulanter samt därigenom »vederbörande ämbetsverks», senast egnahemsstyrelsens och länsstyrelsens i Umeå, farhåga för dessa spekulanter ej vidare kan tagas till förevändning för att småningom äta ut

bestående jordbruk och jordbruksmöjligheter till förmån för tillblivelse av aktiebolaget Sverige?

7) När skall vidare dagas en gång för det gamla även av den patriarkaliska konservatismen och liberalismen omfattade programmet, att »egnahemsrörelsen lägges i samhällets hand» samt således en uppståndelse förväntas ur den sociala jordfrågans sammanstörtande år 1928, då problemen om rikets kolonisation, frigörelsen av sociala arrendejordbruk och fulländning av ofullständiga jordbruk anförtroddes åt de sedan gammalt antisocialt betonade hushållningssällskapen utan andra utvägar än litandet till konjunkturenas och de stora jordägarnes »frivillighet» samt senkomna statslån åt personer med egna tillgångar?

8) Hyser ej även regeringen den övertygelsen, att jordbrukets omvårdnad och jordbrukarefamiljernas människovärde tryggas även på de permanenta, sociala småarrendena endast genom en varaktig besittning jämte optionsrätt och andra befogade anspråks uppfyllande vare sig jordägaren är bolag eller enskild person?

9) Får i sådan händelse förväntas att den hitintills åstadkomna sociala arrendelagstiftningens ofullkomlighet i sak och bristande kontroll för efterlevnad skola tillvinna sig regeringens uppmärksamhet med iakttagande tillika, att arrendatorernas tyvärr sällsynta möjligheter till bättre utkomst tillvaratas genom effektiv rätt för dem till uppsägning före arrendetidens utgång?

10) Kunna någon gång emotses effektiva åtgärder från det allmännas sida i anledning av 1923 års riksdagsskrivelse med anledning av väckt motion om kolonisation i nödens stund även genom emigration?

11) Är det utsikt till någon återuppståndelse för den vid sekelskiftet aktuella, för närvarande nedlagda frågan om livskampens underlättande för de många genom skäligen kontroll på utnyttjandet av speciella naturrikedomar i enskildas ägo, såsom skogar av större omfattning, malmer, vattenfall och större torvmossor?

12) Kan det emotses någon snar framfärd för den viktiga angelägenheten, att de ekonomiska svårigheterna för det av industrialismen och den merkantila organisationen överflyglade jordbruket, det bestående såväl som det nya, rationellt avhjälpas, särskilt på sätt redan skett i bland annat Finland och Danmark, genom en omfattande och mångsidig ekonomisk och teknisk kooperation, som i mån av behov stödjdes även av statsmakterna?

13) Är det ej oundgängligt för jordfrågans effektiva lösning, att samverka äger rum mellan de olika regeringsdepartement, på vilka dess olika nära sammanhängande huvuddelar äro splittrade, och då närmast jordbruks- och justitieministerierna ävensom eventuellt socialdepartementet?

Denna anhållan blev på begäran bordlagd.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtande och memorial:

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till allmänt re-egrelemente jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 72, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i vissa frågor rörande anslag under riksstatens för budgetåret 1929/1930 åttonde huvudtitel;

första lagutskottets utlåtande nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § i lagen om kyrkofond den 9 december 1910 (nr 141 s. 37); samt

Begäran att få framställa interpellation ang. den sociala jordfrågan.
(Forts.)

jordbruksutskottets memorial:

nr 43, angående kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslaget till stenter hos lantbruksingenjörer jämte en i ämnet väckt motion; och

nr 44, angående kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag för försök med elektrisk belysning av trädgårdsväxter.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 5.42 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
